

Douglas Adams: Pućnik po galaksiji (zeserbšćil Michał Nuk)
LND, 2005

Douglasa Adamsowa kniha bu w Němskej znata dla telwizijneje serije, produkowaneje wot BBC w léće 1981. Wšitke Adamsowe knihi so wuznamjenjeja přez čorny humor, ale tež přez kombinaciju słownych hrow a nowotwórbow na jednym boku a lochko čitajomny bjesadny stil na druhim. To twori wulki problem za kóždeho přeložowarja. Přeni němski přeložk bě samo tajki špatny, zo smy – hišće za mój šulski čas – radšo jendželski original čitali. Za serbske čitarstwo je kniha wosebite wobohaćenje, dokelž něšto podobne (science-fictionowa satira) w serbskej literaturje dotal njeeksistuje. Čim bóle dyrbi so chwalić, zo so přeložowar tajkeho čezkeho nadawka bojał njeje. Tajke knihi so mjenujcy njeprěložuju, dokelž so něchtó za to plaći, ale jeničce, dokelž chce něchtó jednu ze swojich najlubšich knihow serbsce čitać móc a dokelž chce tež druhim tutu móžnosć dać. Kak husto při tajkim džěle słowa tam a sem wjerćiš, móže jenož tón dodnić, kiž je to sam hižo činił. Zapłaćić tajku prócu tež njemóžeš, jenož džakowny być a so wjeselić, hdyž to něchtó sćini. Nakładnistwo by tu měło skladnosć, swój džak tež we formje přiměrjeneho wuhotowanja a lektorizowanja zwuraznić. Problem přeložowanja, wosebje tajkich knihow, džě je, zo maš přeložuju hišće original před wočomaj a spytaš, wšitke słowne hry a nadrobnosće, dla kotrychž so ći kniha lubi, tak dokładnje kaž móžno napodobnić. To wjedže zlochka k přeložkam, kiž “normalny” čitar njerozumi, dokelž original njeznaje, a druhdy tež k sadam, kiž su předolhe, zo bychy so přijomnje čitali. Jako přeložowar to tež njepytnješ, tuž dyrbi tu lektor zakročić.

Jednanje knihi je tajka: Arthur Dent zhoni, zo ma so jeho chěža awtodróhi dla potorhać. K tomu pak njedóndže, dokelž mjeztym Wogonojo zemju rozbuchnu, kiž je hyperrumowemu wobkruhej na puću. Arthur pak z pomocu swojeho přecela Forda Prefecta, kiž scyla njepochadza z Gilforda, ale z małego planeta w bliskosći Betelgeuse sčasom wučeknje a wot toho časa po galaksiji bludzi. Stajne žórlo informacije je jemu při tym *Pućnik po galaksiji*, kiž bu runje za ludzi kaž jeho napisany. Z čornym jendželskim humorom a wótrym wóčkom awtor wobstejnoscě z džensnišeje towaršnosće do galaktiskich měritkow přenjese, přehnawa a paroduje. Wot tuteje knihi sy pak tak zahorjeny, zo ju z ruki njepožiš, pak nič z njej započec njemóžeš.

Pućnik po galaksiji je potajkim kniha, kiž so sama cituje a wopisuje: Na wobalce ma być napisane *Žanu paniku* a deleka dyrbja być tlóčatka. Bohužel je wuhotowanje to wšitko ignorowało a so za módrozelenu wobalku z wobrazom w chětro struchlych barbach rozsudziło.

Na stilu pytnješ, zo je so přeložowar wo dobru serbšćinu prócował: Namakamy husto genitiw negacije, transgresiwy a druhdy samo preterita typa *padže*. To twori rjany kontrast k rěčanej rěči rjekow romana. Tež nowotwórby kaž *pangalaktiski hrimotak* (*pangalactical gargle blaster*) abo *Fotonskobanecy!* su zwjetša radžene. Tomu napřečo steja městna, hdžež přeložk njetrjechi. Maličkosć je *bilion* (47) město *miliarda* (jendž. *billion* – připódla prajene, *milion* je w spisownej rěči maskulinum (200)), ale někotre z tutech zmylkow bohužel zmysł wuprajenja změnja kaž *dobroćiwosć* město *strowy rozum* (jendž. *good thinking*, 97), *zasakly* město *wobužny* abo *pochmurny* (jendž. *sullen*, 124), *trěbny* město *wužitny* (jendž. *useful*, 67).

Hłowny njedostatk knihi pak je jeje rěč: Wot přeložka sej žadamy, zo wobsah originala korektnje zaso dawa; ale wot kóždeježkuli literarneje twórby sej najprjedy pominamy, zo je rěčnje korektna. Hladajo na to, zo je cyłk serbskich tekstow poměrnje mały, je za stabilizowanje spisowneje rěče trěbne; hewak so zmylki zadomja. Runje rěčna korektnosć pak je najslabša strona knihi, štož je hladajo na to, zo stej přeložowar a lektorka člonaj hornjoserbskeje rěčneje komisije, nimoměry wostrózbjace. Prawopis drje je korektny, ale

hewak sahaja zmylki wot hrubych gramatiskich zmylkow přez leksikaliske njeeksaktnosće hač k tajkim, kiž móžeš z wjele dobrej wolu jako stilistiske njeleposće wotbyć:

Wužiwanje duala je wěc zboža, druhdy so přez cyłe pasaže na njón prosće “zabywa” (na př. str. 70). To potrjechi tež wočiwidne pady kaž *zo prezident a knježerstwo poprawom žanu móc nimaja* (44); *Ford a Arthur šusknychu do swětnišća* (84), *jedna ze Zaphodowych hłowow* [wón ma dvě, E.W.] (128) a wjele druhich (100,104,105,110,112,129, ...). Jenož na str. 97 namakamy pasažu z dualowymi formami, kiž su zbytnje, dokelž Trillianina připowědź so na cyłu wobsadku lóždy měri a nic jenož na njeprošeneju pasažerow. W tutej pasaži pokazuje nam sada *Što da je to do ludži?*, zo je tež wužiwanje singulara a plurala druhdy problematiske, tu słuša plural: *Što da su to do ludži?*

Wokatiw so tež njekonsekwentnje wužiwa: „*Ja sej njemyslu, zo [...] wutraj, Zaphod*“, *stonaše Trillian*. (101) „*Kompjuter!*“ (109,111, 124, 125, 131...) „*Mój so znajemoj, njewěrn, Zaphod Beeblebrox – abo měł snano prajić ... Phil?*“ (115) porno „*Zaphodo?*“, *zawoła Ford* (117)

Prepozicije su dalši problem:

po abo *přez*: *Poprawne jězdženje-přez-swětnišćo při jězbje přez swětnišćo měješe za skerje njeprějomne*. (70), *wótre šcerčeše gunk-hudźba přez kabinu* (106). Serbsce tu *po* słuša.

z abo *wot*: *wědžeše to hižo z toho wokomika, jako [...]* (38); *wotemrěty z časa Wulkeje Hrungeksplozije* (54). Tu słuša *wot*: *Přir. Mam knihu z přewróta. (= knihu, kiž je tehdy nastala) a Mam knihu wot přewróta. (=sym ju tehdy dóstał a wot toho časa ju mam, kniha sama móže być starša)*. Na druhim boku: *[...] dwaj motoraj, wot kotrejuž so jedyn pali [...]* (92) řeči pak wo podžělu. Tu słuša *z*.

za a *w* : *w mjenje hač dwěmaj mjeńšinomaj* (35) je zmylk, kotryž konsekwentnje a husto po cyłej knize namakamy. Tu dyrbi rěkač *za mjenje hač dvě mjeńšinje*. Hišće hórje: *w spěšnosći sekundy* (47) město serbskeho *za jeničku sekundu*. *Zastupimy w někotrych sekundach do hyperruma* (66) město *za něšto sekundow*.

Při scěnje je něšto druhe hač *na scěnje*. *Při scěnje* móže kamor *stać*, ale wón *wisa na scěnje*. Němsce so praji *jmdm. unter die Augen kommen*. Serbsce někomu *na woči přindžeš*, nic *pod woči* (193).

Michał Nawka je prajił, zo je słowjeso slónco řeče – w tutej knize so pak wone hustodosć z mróčałkow njewudrapa:

Wužiwanje aspekta a tworjenje wotpowědnych formow: Nimo morfologiskich potworow kaž *sfałdowaše, daše, zabjerjech, zasłyšištaj* město *sfałdowa, da, zabrach, zasłyšeštaj* je tež wužiwanje aspektowych formow husto njekorektnje: *powabne [...]* *stworjenja [...]*, *kotrež Wogonojo popadnychu, zo bychu so na nje sydnyli*. (53) Wone pak jim powšitkownje jako stólcy słužachu: *Potajkim je popadowachu* abo *lójachu, zo bychu na nich sedželi*. A džěle čěla sej *zlamaš*, *kij* abo *mjezu móžeš tež přelamać*. Wbohim stworjenčkam so potajkim *chribjety zlamachu, nic přelamachu* (53).

[...] kóždy wokomik lećimy nětko na dnjowu stronu planeta (125). Měnjene pak je, zo kóždy wokomik *dolećimy* abo *přilećimy*.

runje jako bě započal wšu *nadžiju zhubić* (119): Perfektiwny aspekt (*zhubić*) z fazowym werbom (*započec*), hačrunjež po mojím měnjenju nic cyle wuzamknjeny, klinči tu džiwne (a je po płaćiwej kodifikaciji gramatiski zmylk). Radšo *chcyše runje wšu nadžiju spuścić*.

Mjez *sydać* a *sedžeć* mamy leksikaliski rozdžěl: *W jednym rózku sydaše stuleny roboter (96)* rěka, zo bě tutón kućik městno, hdžež roboter wšednje sydaše. Mamy pak wopisanje aktualneho položnja, a potom roboter tam *sedžeše*.

Wulećeć móže ptačk z klětki, hdyž durje wuleća, da so wone (na př. dla rozbuchnjenja) skóncuja. Jeli so pak z namocu nahle woćinja, wone *wotlětaja* abo *wotleća* (177).

Wostajić a *wostać* je časty problem, štož poprawom njerozumju, wšak stej ně. *bleiben* a *lassen* tež wšelakej leksemaj. *Wostań mje tola při wěcach, wo kotrychž něšto rozumju [...] je* leksikaliski zmylk: Sam něhdže *wostanu* – někoho drugeho abo něšto (na př. *ležo*) *wostaju*.

Swětło a *swěca*: *Monstrozne sciny so zjewichu a skakachu w swěcy móličkeho, sapaceho płomjenja [...] (54)*. Runje tak wopak: *w swěcy swojeje šwablički (55)*. Fyzikaliski zjaw je *swětło*, *swěca* je konstrukcija, kiž *swětło* wupromjenja (tež pars pro toto za kumštne *swětło*: *Trjebaš swěcu?*). Ale při wšěm čitamy *Samo swěca, kotraž so tak spěšnje pohibuje, zo trjeba najwjětši džěl rasow lěttysacy dołho, zo bychu za tym přišli, zo so scyła pohibuje [...] (86)* a tak dale; po cyłej pasaži (a chroble nic jenož tutej) so stajnje wo *swěcy* rěči, hdžež je *swětło* měnjene. Namakamy samo *prawsweća rozbuchny (88)*.

so wobhladować: *Wón [Ford Prefect, E.W.] wobhladowaše so po rumnosći (54)*. Scyła nic, wón hižo wědžeše, kajki wupada. Wón so po rumnosći *rozhladowaše* abo *sej rumnosć wobhladowaše*.

zezběrać: To je při kład za tak mjenowane distributiwa kaž *zezačinjeć*, *so zesydać*, *zezamkać*, *zwotmołwjeć*, *zespadać*, *zwottorhać* atd. Wone zwuraznjeja, zo so někajki čin z rezultatom něšto razow wotměje, doniž njeje doskónčny rezultat dócpěty. Potajkim: Wšitke jabłuka su ze štoma *zespadałi* (= jedne po druhim, doniž wšitke na zemi njeleža); hosćo su so *zesydałi* (jedyn po druhim su so woni sydnyli, doniž wšitcy njesedžachu). Cedlki na špundowanju ležachu, sym pak je *zezběrał*. (jednu po drugej) Ale *šansy, zo će [...] někajka lódž zezběra (86)*, je nonsens (chibazo sy na małke kuski rozlećał). Tež *naju je zezběrała lódž (93)* by sej žadało, zo je so najprjedy jedyn z njeju sobu wzał (a to najskerje po kuskach), a potom tamny, štož pak po knize njetrjechi. *Sobu wzać* tu słuša.

Nadeńdzemy tež wurazy, kiž su njezrozumliwe, hdyž sej sadu posłownje do němčiny nje přeložiš, abo prosće dźiwne, kaž *čoło so sfaldowaše (27)*, wothladajo wot wopačneje werbalneje formy). *na scěnu stajić (101)*: Serbsce je to něšto cyle njestrašne, chibazo ze scěny padnje. *Ani nohu na zemju njedostać (10)* je njetrjebawša kalka, *kajku škodu by sej tutón buldozer načinił (12)*, lěpje: *poćerpjeł*), *čestny slub (23)*, lěpje *słowo*), *da hłowu dozady spadnyć a zawrěć woči (23)*, *spadnyć je verfallen, zusammenfallen* a *zawrěć móžeš korčmu, woči so začinitej abo zańdželitej*), *zo jeho wowku na zažraneho plapobruka z Traala přepicuješ (61)*, po němskim *verfüttern*, radšo *da swoju wowku wot zažraneho plapobruka z Traala zežrać*); *[wón] zapakowa so do swojeho płašća (120)*: *Zapakować móžeš darik abo pakćik*. Zo by so wohrěwał, so do płašća *zawališ*.

Špihelowachu so w štyrjoch porach woči (121) serbsce nje klinči. Za to mamy cyły rjad ličbnikow: *w štworych wočach*.

Wón machaše z rukomaj wokoło so (12) je dla toho *wokoło so* samo tróšku njezrozumliwe. *Wón z rukomaj machotaše*.

[Arthur] *schili so nad swojim piwom (29)*, směr zwuraznja akuzatiw – nad swoje piwo), *přewulki radženy (30)*, što nětko: *radženy* abo *přewulki narostł*); *bluki, rumpotacy praskot (33)*, zwuki njejsu *bluke*, ale *wutle* abo *dumpotate*; *bluke* je swětło abo barba); *Arthur so při swojim*

piwje zasněbny a wuskoči: wón so na swojim piwje zasněbny a *poskoči* (33); *husańcy, wažace přez rozpadanki* (36) njerozumju, što woni waža: snadź je *lažace po rozpadankach* měnjene? w *trójnych wuwjedženjach* (61): To drje ma wotpowědować němskemu *in dreifacher Ausführung*. Serbsce to je w *třoch eksemplarach*; *wuwjedženje* je něšto druhe.

džělo zastajíc (65): Awto drje móžeš zastajíc, džělo přetorhnješ, abo z nim přestanješ.

Wobaj zjědžeštaj wokoło (103): Měnjene drje je *so wobročištaj, so wobhladnyštaj* (ně. *sie fuhren herum*). Haj, namakamy tutón wuraz tež w dwuzwjazkowym słowniku, ale kmamy přiwsšem njeje: *snano Zastróženaj so wobročištaj*.

swójski so džensa wjele město němskeho *eigen* wužiwa, hdžež ma serbsčina *swój, swój samsny, wosebity, wosobinski* atd.: *so radšo wo swójske* [prawje: *swoje*] *wěcy starać, dzeń swójskeho wjerška* (42): Tu móžu jenož hodać, što je měnjene, snadź *wosobinskeho wjerška?* [...] *stłóči jeho do swójskeho pupka* (67) a *po twojej swójskej argumentaciji* (68) stej znajmjeńša stilistiskej njeleposći.

to: Druhdy je wone tež w spisownej rěči třěbne, a to zasadnje, jedna-li so wo substantizowany adjektiw: *trjenje* [...] *je snano najwužitniše* (31); *zo wobaj wo samsnym rěčitaj*. Tu ma rěkać *trjenje je snano to najwužitniše; zo wobaj wo tym samsnym rěčitaj*. To je čím zajimawšo, dokelž so *jedyn* jako indefinitny artikl cyle njetrjebawši wužiwa: *Je to woprawdže nutřkowne jedneje lětaceje šalki?* (58) *Jedneje* by so radšo šmórnyło, ale před *nutřkowne* za to *to* słuša: *Je to woprawdže to nutřkowne lětaceje šalki?* Tu widźimy prócowanje wo dobru serbsčinu, ale bohužel z nawopačnym wuslědkom.

potom ju [hłowu] lědma k spóznaću zatřase (99): Jedna so wo robot, nic wo konja. Wětrik štom *třase*, kón z hłowu *třase* (abo *hłowu mjeta*), čłowjek pak (a tež robot Marwin, kiž so kaž čłowjek zadđerži a pod depresijemi čerpi) z hłowu *wije*. A wón je to tak činił, zo bě to lědma pytnýc, potajkim lědma *spóznajomnje*. *K spóznaću* by rěkało *zo by so spóznało*.

Tu hišće njejsu ryzny stilistiske njedostatki naspomnjene kaž stajne preferowanje němskich substantiwiskich rozšěrjenjow, na př. *sej prócu dawać, kedźbu dawać, wjeselo činić, buchu bohaći* atd. město serbskeho *so prócować* (abo znajmjeńša *sej prócu brać*), *kedźbować, wjeselić, zbohatnychu* abo njeleposće kaž *bjezwuwzaćnje* (45) město *bjez wuwzaća* abo *wotležana kónčina* (62) město *zanjesena kónčina, w mjezyčasu* (154) město *mjeztym*. Tež słowoslěd je w jednorych sadach jendzelsce/němske SVO (*nan rěza drjewo*) město serbskeho SOV (*nan drjewo rěza*). Tajke misnjenja ryzny stilistiskeho razu dyrbjeli poprawom centralne městno recensije zabrać, ale to sej po mojim zdaću jako wuměnjenje gramatisku korektnosć teksta žada.

Zjeće recensije móžemy w knize samej na str. 154 čitać: *Pučnik po galaksiji je jara zwjeršnje redigowana kniha* [...]. To je hladajo na wulku prócu, kotruž bě přeložowar nałožił, kaž tež hladajo na někotre jara radžene městna, kiž dopokazuja, zo bě to wjelelubjacy projekt nadarjeneho přeložowarja, nimoměry škoda. Nadźijam so, zo móžemy wot Michała Nuka hišće dalše přeložki wuhladać, ale potom z profesionalnym wobdžělanjom, kotrež sej tajke mjeno tež zasłuži.

Edward Warnar